

Strand 4. Research and Doctoral Theses in Progress

Caterina Albert com artista (1873-1902)¹

Irene Muñoz i Pairet

Resum: Aquesta comunicació ressegueix la trajectòria de Caterina Albert i Paradís com artista: com a dibuixant, pintora i escultora, des del 1873 fins a principis del segle XX. Analitza tres dibuixos inèdits: [Dona Cupidell], (1885), [Parella], (1886) i [Autoretrat], (1886). La majoria de les pintures són datades entre 1880 i 1900. Les escultures són datades, la majoria, el 1898. El treball analitza alguns autoretrats i retrats, de diversos moments, realitzats en diferents tècniques. Alguns són realistes i d'altres impressionistes. També presenta els llibres i catàlegs que l'artista tenia i que per tant van ser una influència. Per últim, analitza els dibuixos, conservats, que va fer per a il·lustrar alguns dels seus contes: *Drames rurals* (1902), *Ombrívoles* (1904) i *Caires vius* (1907). Tot i que no va ser una artista professional, és important recuperar la Caterina Albert artista.

Abstract: This work wants to introduce Caterina Albert i Paradís as a painter, draughtswoman and sculptor between 1873 and the early twentieth century. Analyzes three unpublished and not known drawings: [Dona Cupidell], (1885), [Couple], (1886) i [Selfportrait], (1886).

¹ Les primeres persones que van començar a treballar l'art plàstica de Caterina Albert són les historiadores de l'art Carme Fortunato, Sílvia Canalda, Carme Balliu i Laura Mercader. Elles van catalogar els dibuixos, pintures i escultures de Caterina Albert que es troben a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escalà. Se'n conserva el treball, inèdit, titulat Caterina Albert en el Museu- Arxiu Víctor Català, a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escalà. Sobre aquest treball, en van publicar una comunicació a les primeres Jornades d'Estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert: Carme BALLIU; Sílvia CANALDA.; Carme FORTUNATO; Laura MERCADER, "L'expressió plàstica en Caterina Albert" a Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre la Vida i l'Obra de Caterina Albert: "Víctor Català". L'Escalà, 9-11 d'abril de 1992, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 1993, p. 563-578. A les mateixes Jornades, Enric Tubert també va presentar un treball sobre l'art plàstica de Caterina Albert. Veg.: Enric TUBERT, "Víctor Català i les arts plàstiques", Actes de les primeres Jornades..., p.545-562. Sobre aquest també, per últim: Irene MUÑOZ, "L'art plàstica de Caterina Albert", Revista de Catalunya, núm. 287 (Juliol, agost, setembre, 2014), p. 185-212.

Most pictures are made between 1880 and 1900. Sculptures are made, most of them, in 1898. This work analyzes some self-portraits and portraits, painted in several times and made in different techniques. Some of them are realistic and other impressionists. Also presents books of painters and catalogs that the artist had and she was influenced by it. Finally, analyzes drawings that Caterina Albert made in order to illustrate some short stories of her, especially for the book *Drames rurals* (1902). The writer was not a professional artist, but it is important to recuperate Caterina Albert as artist

“Jo tenia una gran afició boja a pintar o dibuixar, fos el que fos i de la manera que pogués: a llapis, a ploma, al carbó... però sempre en negre, ja que no coneixia la meravella del color abans d'entrar en ma vida la capsa de l'avi de Verges, del Padrí, com li dèiem tots, encar que en realitat era sols el meu, de padrí de fonts.” [L'Escala, 8 d'octubre de 1957]

Víctor CATALÀ, “El primer quadre”, a Lluís ALBERT, *Víctor Català. Una biografia insòlita. Recull de proses i poesies inèdites*, Figueres, Brau, 2012, p. 59.

Els primers dibuixos

Els primers dibuixos de Caterina Albert estan datats el 1873. Són els primers dibuixos que tot nen comença a fer a l'escola. Aleshores, tenia quatre anys i era alumna de la mestra Maria Gràcia Amir i Vila a l'escola municipal de l'Escala. Aquests dibuixos porten per títol *Comiat* (1873), *Senyor dret* (1877), *Senyor assegut* (1877), *La diligència* (1878), *Tabernacle de processó* (1878), *Pagesos en conversa* (1878) i *Estudis de sabata* (1878), entre d'altres. Víctor Català a “Les pintures rupestres”, una de les impressions literàries que va recollir a *Mosaic* (1946), en parla. Diu:

“I vinga embrutar a doll llibres i cartipassos; i significo abundor, perquè les altres nenes, admirant aviat la meva manya, superior a la llur, en les arts del dibuix, em demanaven repetidament que il·lustrés els seus quaderns”.²

Alguns d'aquests dibuixos estan publicats en el llibre *Els primers dibuixos de Víctor Català*, de Joaquim Folch i Torres.³ Folch i Torres va publicar aquesta obra el 1955,

² Víctor CATALÀ, *Mosaic*, Barcelona, Llibreria Dalmau, 1946, p. 72.

coincidint amb els cinquanta anys de *Solitud* i amb la primera exposició sobre els dibuixos, pintures i escultures de Caterina Albert al Cercle Artístic de Sant Lluç, organitzada pel crític d'art entre el 21 de desembre de 1955 i el 20 de gener de 1956.

Un dels dibuixos més comentats pels seus biògrafs, Joan Oller, Josep Miracle i Ricard Guanter,⁴ és el de la diligència. Aquest dibuix Caterina Albert el va plasmar en un dels seus llibres de l'escola, quan tenia nou anys.⁵ Ella mateixa explica com va dibuixar la diligència a “Les pintures rupestres” de *Mosaic* (1946). Diu:

“En aquell temps, jo era tan petita que encara no havia estat enlloc fora de la vila i tenia de totes les coses una idea absolutament personal. Així, vaig voler perpetuar en la gramàtica castellana la sortida d'una diligència i com que mai no n'havia vista cap – puix no s'estilava per allí altra eina de locomoció que el carro i la tartana-, vaig demanar auxili a la imaginació i vaig representar la diligència de la següent manera: una mena de caixó, divís, horitzontalment, per la meitat, amb la part inferior, espessa -la fusta-, i la superior, envidrada. Aquesta darrera part aixecà en mi grans dubtes i mals-de-cap. Perquè no semblés una roba de *quadros* (interpretació que vaig témer que poguessin donar-li, encara que ningú no la va veure mai) vaig dibuixar els vidres desiguals, uns més, xics, altres més grossos”.⁶

Actualment, aquesta gramàtica castellana, amb el dibuix de Caterina Albert, està exposada a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escala. Els primers dibuixos plasmen el seu entorn més proper: des de la seva família, pares, germans, avis... fins a les seves amistats (com el senyor Miquel Sitjar i més tard, la senyora Sitjar, Pepita Carcassó), les criades que tenia a casa seva, els pagesos, els animals o el jardí de casa seva...

³ Joaquim FOLCH I TORRES, *Els dibuixos de Víctor Català*, Barcelona, Josep Porter editor, 1955.

⁴ Joan OLLER, “Dibuixos, pintures i escultures de Caterina Albert” a *Víctor Català, biografia*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1967, p. 202-211. Josep MIRACLE, *Caterina Albert i Paradís. Víctor Català*, Barcelona, Dopesa, 1978. Ricard GUANTER, “Caterina Albert, pintora. Caterina Albert, escultora” a *Caterina Albert i Paradís. Víctor Català, vista per un escalenc. Allò que les biografies no diuen*, Girona, Curbet Edicions, 2006, p. 31-35.

⁵ *Epítome de analogía y sintaxis según la gramática castellana, publicado por la Real Academia Española y dispuesto por la misma para la primera enseñanza elemental*, Madrid, Imprenta de José Rodríguez, Calvario, 18, 1878.

⁶ Víctor CATALÀ, *Mosaic*, p. 73.

Sobre el seu primer quadre, va escriure una impressió literària, potser destinada a *Mosaic* (1946), que es titula “El primer quadre”. A quí, ens explica que el seu padrí, l’avi patern de Verges, el senyor Josep Anton Albert i Massot, li va regalar la primera capsa de pintura a l’aquarel·la, a ella i als seus germans. Sembla ser que els germans, en Martí i en Francesc, no la van saber aprofitar com ella. Ens diu:

“Els meus germans no eren pas diablets com d’altres, però eren vailets a la fi i molt petits. Per ells, aquella capsa era un joguet més i prou. Utilitzant-la a la babalà i fent servir per pinzells cargolins de papers, de seguida tingueren la meitat de les bassetes buides, els colors tots barrejats i la tapa desllustrada. Feia dol de veure. Mes, per a mi, aquella capsa representà una gran il·lusió i una fortuna. Jo tenia una afició boja a pintar o dibuixar, fos el que fos i de la manera que pogués: a llapis, a ploma, al carbó...”⁷

En aquestes paraules de Caterina Albert, veiem que des de ben joveneta per a ella l’art plàstica va ser molt més que una afició. Resseguint la seva trajectòria, podem dir que hauria pogut arribar a ser una excel·lent pintora. A principis del segle XX, però, trobem les seves darreres manifestacions plàstiques. Quan va començar a publicar els primers llibres, *El cant dels mesos* (1901), *4 Monòlegs* (1901) i *Drames rurals* (1902) va anar deixant de pintar i esculpir. Pel que sembla, però, no va deixar mai de dibuixar. L’últim dibuix que trobem està datat el 1925.

En una entrevista que Manuel del Arco li va fer per *Voy* l’abril de 1952, li pregunta si no ha pensat mai que escriure podia ser un mitjà de vida. Caterina Albert li respon que no i que de no haver escrit li hauria agradat pintar i esculpir. Diu:

“No: escribía por placer, como quien toca el piano, o hace labores; de no escribir me hubiera gustado pintar o esculpir, o grabar; y, en realidad, escribí, porque no pude pintar; me contenté, sin embargo, con dibujar”⁸

Eren ben poques les dones que aconseguien ser artistes: era molt més difícil per Caterina Albert arribar a projectar la seva carrera com a pintora que la seva trajectòria literària. És rellevant la dada que ens dóna, quan manifesta que mai va deixar de

⁷ Víctor CATALÀ, “El primer quadre”..., p. 59.

⁸ M. DEL ARCO, “Frente a la fama. La gente conocida vista por Del Arco. Víctor Català”, *Voy*, any I, núm. 12, 22-IV-1952, p. 15.

dibuixar. Fins ara, però, només s'ha trobat un dibuix més enllà del 1905: es tracta d'un autoretrat seu, datat del 1925. També és important veure, en paraules seves, que si hagués pogut pintar i esculpir, ho hauria preferit a escriure. Per tant, que la pintura i l'escultura van ser una vocació frustrada.

Després dels primers dibuixos de la seva infantesa, a l'adolescència és quan rep les primeres lliçons del mestre de dibuix: el senyor Félix-Antonio Alarcón Brenes (Sevilla, 1840? - Barcellos, Portugal, 1905).) pintor marinista, retratista de vius i de difunts. El pare de Caterina Albert, el senyor Lluís Albert, el contracta perquè li doni classes de dibuix i pintura. Alarcón coneix el pare de Caterina Albert al teatre de Girona, en un entreacte, quan s'exhibia fent pintura ràpida. En unes notes inèdites manuscrites de Caterina Albert que es conserven a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escala, l'escriptora corregeix alguns aspectes del llibre *Els dibuixos de Víctor Català*, de Joaquim Folch i Torres. Així, respecta al capítol on Folch i Torres esmenta l'arribada del senyor Alarcón a casa la família Albert, Caterina Albert corregeix, dient:

“Quán va venir el Sr. Alarcón a casa, jo tenia entre catorze y quinze anys, (mes aviat catorze frescos) y la filla del mestre, setze. El senyor Alarcón vingué des de Girona y la seva filla no era aleshores ab ell. No van venir may en tartana des de Barcelona, sino per tren, com tothom, fins a Camallera y d'allí a la Escala, també com tothom, en tartana”.

Per tant, el senyor Alarcón va viure a casa la família Albert entre 1883 i 1884. En aquesta època, Caterina Albert, sobretot, dibuixa la figura humana. Del 1885, en concret, tenim un dibuix, no conegut fins ara, d'una dona amb un cor i una fletxa. És una tinta sobre paper.

(FIGURA 1)

El dibuix representa una dona amor que sosté diverses fletxes, com si es tractés d'un Cupidell. Aquestes fletxes s'han de clavar en el cor, molt orgànic, sobre el qual està recolzada. La dona està envoltada de roselles i pel vestit que porta sembla una sirena o

una nimfa. Té moltes semblances amb alguns dibuixos d'Apel.les Mestres, els més simbolistes de la dona papallona o la dona lliri. Caterina Albert devia veure lànimes d'Apel.les Mestres a les pàgines de *La Ilustración Artística* que rebia periòdicament a casa seva. A la biblioteca de casa seva no hi faltava de res. El fet que vingués d'una família benestant ho va propiciar. El seu pare, Lluís Albert i Paradedà (Verges, 1843-1'Escala, 1890), que era de Verges, va ser advocat, diputat, alcalde de l'Escala i propietari de moltes terres. La seva mare, Dolors Paradís i Farrés (1'Escala, 1843-1932) venia d'una família benestant de l'Escala. A l'Arxiu Museu Víctor Català es conserven algunes monografies de pintors, que provenen de la biblioteca del pare de Caterina Albert, i catàlegs d'exposicions que l'escriptora va visitar. Sobresurt un àlbum de Marià Fortuny⁹. També hi trobem el catàleg de l'exposició Bellas Artes-Indústries Artísticas del 1898, del 1907, 1910, 1911, 1918, 1919, 1920, 1921 i 1929. I el catàleg il·lustrat de pintura i escultura d'una exposició que es va fer a París el 1895.¹⁰

Aleshores, el 1895, Caterina Albert va viatjar a París. Del museu del Louvre també es conserven catàlegs igual que del Prado. Sabem també que va participar a l'exposició de 1896, amb una pintura a l'oli, *Retrato*. Pel que fa a monografies sobre pintors, en darrer lloc, destaca la de Ramon Martí i Alsina,¹¹ que la va influenciar, anteriorment, pel que fa al realisme. Per últim, destaca el llibre sobre el pintor Gimeno.¹²

Del novembre de 1886, un any més tard del dibuix de la dona amor, trobem un altre dibuix que no és conegut. Es tracta d'una parella. És un llapis tou sobre paper.

D'aquesta època, té diversos dibuixos i pintures d'escenes de *Romeo i Julieta*. Per tant, emmarquem el dibuix en una temàtica històrico-literària, que era una de les tendències d'aquell moment. Potser aquest dibuix forma part d'aquest conjunt de dibuixos.

[FIGURA 2]

⁹ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Mariano Fortuny: Álbum: Colección escogida de cuadros, bocetos y dibujos desde el principio de su carrera artística hasta su muerte*, Barcelona, Impremta i llibreria religiosa i científica de Barcelona, 1880.

¹⁰ *Catalogue illustre de peinture et sculpture*, Dix-Septième Année, Salon de 1895, Librairie d'art, Ludovic Baschet, éditeur, 12, rue de l'abbaye, 12, Paris.

¹¹ José Maria JUNOY, *Ramón Martí i Alsina, Apuntes biográficos*, Barcelona, Ediciones Selectas, 1941. [Catàleg de l'exposició de la Virreina].

¹² Joan MATES, *El pintor Gimeno*, Edicions "La Mà Trencada", Barcelona, Joan Sallent, Barcelona, 1935.

Veiem una parella enamorada, mirant-se als ulls fixament. És un dibuix totalment romàntic. L'escenari sembla un palau i els protagonistes sembla que pertanyin a una classe aristocràtica, per com van vestits. Ella porta un vestit llarg i una trena llarguíssima i ell, amb el cabell també llarg, porta una capa i una espasa. Al seu voltant, hi trobem una columna i un moble. L'objectiu del dibuix és mostrar l'enamorament entre la jove parella. El dibuix té restes de tinta al costat esquerra.

Les escenes de Romeu i Julieta les va plasmar al mur del seu jardí. En té el següent record:

“Veig, talment, com si encar els tingués davant dels ulls, en l'amplada d'aquell espai entre la pomera i el llimoner, l'elegant silueta d'un Romeu, amb sa ploma en el casquet, i embolcallat en un fastuós mantell blau;”.

Aquest Romeu podria ser ben bé el del dibuix.

Del 1886, també, tenim un autoretrat, no conegut, de la mateixa Caterina Albert. És un carbó sobre paper. Hi veiem la Caterina Albert més intel·lectual. S'hi retrata amb binocles, seriosa, amb una mirada frontal i amb el cabell recollit. Porta un abric. Aquí té 17 anys. En aquests moments encara no ha sortit a la llum Víctor Català, tot i que ja escrivia. És una representació poc freqüent de la imatge d'una dona.

[FIGURA 3]

El retrat de la dona: *Autoretrat als setze anys, Roseta cosidora i Dona ventant-se*

Per què el 1885 Caterina Albert, quan té 16 anys, pinta *Autoretrat als setze anys* i *Retrat de la costurera*?

Segurament va estar influïda pel mestre de dibuix que va tenir: Fèlix-Antonio Alarcón. Gràcies al mestre sevillà, la jove artista va aprendre la tècnica a l'oli. Un exemple n'és *Autoretrat als setze anys*. Gràcies a Alarcón també va fer exercicis de dibuix de còpia de làmines del mètode d'Alonso Medina, en les quals es proposen exercicis d'interpretació de mans i caps. Amb aquests exercicis, va aconseguir més seguretat en el dibuix. I, a l'hora de pintar retrats i, per tant, de plasmar la figura humana, també se'n va sortir millor.

La producció pictòrica de Caterina Albert a partir de 1885 és bàsicament retrats: *Retrat de la costurera* (1885?), *La germaneta Amèlia adormida* (1885) i *Retrat del pare Lluís Albert* (1887), entre d'altres. D'aquestes pintures, dues, *Retrat de la costurera* (1885?) i *Autoretrat als setze anys* (1885) mostren una noia jove, envoltada de luxe i de riquesa, que està de perfil davant del tocador, acabant d'arreglar-se. La seva temàtica va ser molt comuna al llarg del segle XIX, en els períodes on hi ha la reivindicació o triomf d'una classe social determinada i aquesta s'acostuma a utilitzar com a element de prestigi. Tanmateix, segurament, tot i ser d'una família benestant, no pretenia fer ostentació de la seva classe social. Si en els anys vuitanta la temàtica dels retrats era aquesta, ella la plasmava.

Sobre la temàtica d'aquests retrats, Joaquim Folch i Torres, a *Els dibuixos de Víctor Català* (1955), va dir:

“Les joies, els vestits, la bellesa física són qualitats temporals que tot sovint prenen massa importància en la vida humana. En els anys 80 era freqüent la utilització de la figura femenina per representar virtuts, defectes o aspectes que, sent més materials, no deixaven de tenir un caràcter eteri, com per exemple els mesos. A casa de Caterina Albert arribaven revistes de reproduccions artístiques com és el cas de *La Il·lustración Artística*, la qual publicà durant els primers anys de la seva edició escenes d'aquest caire”.

D'autoretrats en té molts, a *Autroretrat als setze anys* es pinta a ella mateixa amb una tècnica notable, amb cos de perfil i rostre de tres quarts a l'interior de la seva cambra. Es retrata d'una manera molt hieràtica, molt freda...

Igual que a *Retrat de la costurera*, ens mostra part de l'interior de l'habitatge, i en concret, un espai íntim, la seva pròpia cambra, on s'acaba d'arreglar.

“En els seus retrats, situa l'espectador en un espai identificable, però no ens dona a conèixer la seva intimitat. Igual que en les seves novel·les, no dona al fons un paper rellevant, sinó que l'utilitza per situar-se i situar-nos en un espai que aquest cop ens és conegut.

Si ens centrem en la seva figura, el més important de la pintura, veiem que Caterina Albert, com en una instantània, es retrata posant-se els guants davant del tocador i mostrant un aspecte o caràcter enaltidor i tibet, com desafiant l'espectador que la contempla; una actitud no pròpia seva, ja que sempre es va mostrar afable, casolana i molt humana amb tota la gent que la va voltar. Aquí, però, es deixa portar per la tendència del moment a l'hora de plasmar una determinada temàtica.

En aquesta pintura la seva traça queda bastant perfilada. Sembla obeir a unes normes, a uns convencionalismes que aleshores, pels volts dels vuitanta, el seu mestre Alarcón li feia practicar”¹³

Tot i que hi trobem trets comuns amb *Retrat de la costurera*, la resta de d'autoretrats d'aquesta època són molt diferents.

A *Autoretrat als setze anys*, va practicar un detallisme basat en el color blanc i en una pinzellada força solta. D'aquesta manera, va resoldre perfectament la descripció del cortinatge acanalat que, cobrint gairebé tot el tocador d'època, se'ns presenta a primer terme. De la mateixa manera, ens defineix el conjunt i textura de la mantenilla i l'estampat i apuntillat de la faldilla, guants i escot del vestit que, segons el senyor Lluís Albert, nebot de l'escriptora Caterina Albert, era de la seva àvia. És amb el detallisme d'aquests elements de la cambra, que l'artista ens ensenya una habitació luxosa. Així mateix, també ajuda a crear un ambient de riquesa, el color que plasma en el seu vestit, que és la part central de la pintura, al costat del blanc del detallisme. El color vermell és sinònim de luxe, de riquesa i de sensualitat. Sensualitat perquè la figura femenina es troba davant del tocador, davant del mirall, retocant-se per donar una bona imatge. La

¹³ Carme BALLIU; Sílvia CANALDA.; Carme FORTUNATO; Laura MERCADER, *Caterina Albert. En el Muse-Arxiu Víctor Català, ...*, p. 102.

idea de bellesa en aquest autoretrat és molt important. El color vermell el trobem a diverses zones de l'obra. El pla central i immediat que veu l'espectador és el vermell del vestit, però també el podem trobar a altres zones, com al terra, amb un altre to, o a la part inferior de la paret, o a la paret de l'exterior de l'habitació, que veiem perquè la porta de la cambra està oberta. D'altra banda, el color blanc, que proporciona detallisme, ens transmet lluminositat, i com el vermell, també es pot associar al luxe, a l'elegància i a la sofisticació, uns aspectes que queden més que palesos en aquesta pintura.

Un altre fet important d'aquesta obra és la figura femenina. En aquest cas la pròpia pintora que s'ha plasmat al quadre es troba dins la seva pròpia cambra. Aquest fet ens remet a *Una cambra pròpia* (1929), de Virginia Woolf. Caterina Albert, en aquesta pintura, ens mostra que té un espai propi, íntim, individual i independent, on poder treballar.

Per últim, podem fer esment a un altre espai que es crea gràcies a l'obertura de la porta: es crea un espai continu i un efecte de profunditat. Pel que fa als espais del quadre, en podem veure de diferents. En primer lloc, tenim l'espai del tocador, amb la figura femenina al seu davant. En segon lloc, tenim l'espai creat entre el tocador i la paret marró, que dóna una sensació de confortabilitat i acolliment de la cambra, i per últim, tenim l'espai continu que ens mostra la porta oberta i que ens fa sortir de l'habitació i ens allunya una mica de la idea de privacitat, ja que sembla que la cambra sigui un lloc on pugui accedir-hi tothom. La porta oberta així ens ho fa veure.

En conjunt, podem dir que la sensació immediata que l'espectador té quan veu aquesta pintura és d'estar contemplant un ambient de luxe, riquesa, ostentació, elegància i sofisticació, on allò més important és la part material de les coses, la bellesa, i no el fons.

Pel que fa a *Retrat de la costurera* (1885?), Joaquim Folch i Torres el descriu a *Els dibuixos de Víctor Català* amb aquestes paraules:¹⁴

“... es podria titular “Vanidad”. Serví de model la Roseta, una beutat de l'Escala – que ha deixat memòria-, rosada, “potelé” i picanteta, que era “cosidora” de la casa. Abillada amb el millor vestit de donya “Dolores” apareix la bella escalenca com mirant-se al

¹⁴ Joaquim FOLCH I TORRES, *Els dibuixos de ...*, p. 151.

mirall, i té damunt del tocador uns guants negres “de vestir” i un estoig obert, contenint l’adreç d’or i diamants de la senyora Albert, que encara Caterina guarda avui entre les seves joies de pubilla”.

Roseta, cosidora de la casa Albert, com diu Folch i Torres, portava roba de la mare de Caterina Albert, Dolors Paradís. Caterina Albert va anar retratant moltes de les persones que estimava que tenia al seu entorn. En aquest retrat, Roseta no mira l’espectador, com ho fa Caterina Albert a *Autoretrat als setze anys*, sinó que mira el mirall del tocador, per posar-se bé una gran rosa blanca en el vestit. El retrat de la cosidora no és tan fred ni hieràtic, tot i que també té una mirada seriosa, altiva, com l’autoretrat de Caterina Albert. En aquest cas, el verd fosc és el predominant. El trobem en el vestit, en els guants i en la part superior dreta de la pintura. És un retrat realista preciosista, segurament li va influir la pintura de Ramon Martí i Alsina.

[Figura 4]

Uns anys més tard, trobem el retrat de *Dona ventant-se* que segons la seva tècnica, en aquest cas, impressionista, podem datar el 1900.¹⁵ Veiem, per tant, l’evolució tècnica de Caterina Albert, segons l’època. Resseguint l’obra plàstica, observem que va ser una artista eclèctica, igual que com a escriptora. El retrat *Dona ventant-se* ens fa pensar en el famós retrat de *Madame Charpentier*, de Renoir, datat entre 1876 i 1877. A ambdós retrats el rostre de la dona és molt semblant: hi trobem la mateixa expressió, mirada, ulls i llavis... També hi trobem la mateixa pinzellada. Les dues són, a més, senyores robustes. I tenen, més o menys, la mateixa edat. De la mateixa manera, hi veiem influències de Ramon Casas, a partir de les pintures que té sobre “les manoles” o de Ricard Canals, sobre la mateixa temàtica. Com en els altres casos analitzats, tornem a tenir la representació d’una dona amb una mirada altiva, freda, gairebé podríem dir que desafiant l’espectador. Els colors predominants, aquí, són el blau i el blanc. Hi trobem

¹⁵ Carme BALLIU; Sílvia CANALDA.; Carme FORTUNATO; Laura MERCADER, *Caterina Albert. En el Museu Arxiu Víctor Català*, p. 110.

el detallisme en la mantellina i el vano. Destaca, també, el color groc de la part de dalt del vestit. Els colors, a diferència d'*Autoretrat als setze anys* i *Retrat de la costurera*, són suaus i la pinzellada és solta. La dona, en aquest cas, a part, està retratada a l'exterior. Al seu darrere, hi ha un arbre. Està ventant-se, asseguda, al costat d'una taula, amb una tassa al seu costat.

Diferents temàtiques i tècniques

La seva obra plàstica plasma diferents temàtiques amb diferents tècniques. Va voler, també, dibuixar de manera humorística diferents personatges socials del moment, com els polítics, i també ironitzar sobre certs comportaments humans. Té dos grups de dibuixos sobre aquesta temàtica: un grup, no datat, porta per títol *Zoologia* i fa burla del matrimoni, dels empleats inútils i compara l'home amb un mosquit... L'altre, tampoc no datat, fa burla de polítics, militars... Aquests dibuixos els podem relacionar amb els dibuixos satírics de *L'Esquella de la Torratxa*.

També té diversos estudis de flors, que recullen la influència del japonisme. A l'Arxiu Museu Víctor Català se'n conserven cinc, datats entre 1897 i 1900.

Per altra banda, s'endinsa en el món del cartellisme, amb la influència de Mucha, Casas, Rusiñol i Utrillo. El 1898 dibuixa el cartell publicitari per a les caves Codorniu, amb l'objectiu de participar en un concurs que havia organitzat Codorniu. Finalment, però, segons la correspondència conservada amb la casa Codorniu, el cartell es va extraviar i no va poder participar-hi.

De la darrera etapa, és important remarcar, també, que té una pintura que s'apropa a la tècnica cubista: *Paisatge de Punta Montgó*, no datat.

L'exterior: El jardí de la casa Albert (1898) i Campanar d'Arles (1899?)

El 1898 és un any molt important en la trajectòria de Caterina Albert i de Víctor Català. La primera, encara sense pseudònim, presenta el monòleg *La infanticida* i el poema *El*

llibre nou als Jocs Florals d'Olot. I guanya. És l'inici de la seva carrera literària professional. I el 1898, també, són datades les seves escultures: *Bust de la Sra. Dolors Paradís d'Albert* (1898), *La germaneta Amèlia pentinant-se* (1898), *El menja sopes* (1898), *En Ramon. Relleu del pageset* (1898). Gràcies a l'amistat amb el matrimoni Miquel Sitjar i Josefa Carcassó, rep classes d'escultura amb Josep Carcassó, que era l'oncle de l'esposa del senyor Sitjar.

Molts dibuixos relacionats amb la seva casa pairal també són d'aquest any: *Estudi de baladre*, *L'estudi de la golfa* i *Jardí de casa Albert a l'Escala*.

El jardí de la casa pairal ens recorda als jardins de Granada que Santiago Rusiñol pintava a partir del 1895, quan hi va viatjar per segona vegada.¹⁶

Caterina Albert plasma l'escala del jardí de casa seva, amb perspectiva i profunditat. Els colors que utilitza són pastel: verd, blau, rosa i groc. La vegetació cada vegada és més frondosa quan l'espectador, visualment, va pujant l'escala del jardí. I cada vegada el color verd es va enfosquint més quan anem pujant l'escala, acompanyat de la projecció d'ombres. En aquest dibuix domina perfectament la tècnica. Els mateixos colors els utilitza al dibuix pastel del *Campanar d'Arles*. Va visitar aquesta població amb el matrimoni Sitjar i amb amistats, com Lola Broggi,¹⁷ diverses vegades. Hi anaven a prendre les aigües, deien. Anaven al balneari les "Bains d'Arles". Gràcies a la seva correspondència, sabem que el 1899 hi va anar acompanyada del matrimoni Sitjar.

En una carta, datada el 20 de gener de 1899, diu que està "enrampada de pintar".¹⁸ Per tant, potser és el 1899 que va dibuixar el *Campanar d'Arles*, després d'anar-hi. Aquest fet i que aquest dibuix s'assembli a *El Jardí de la casa Albert*, pel que fa a la tècnica, ens ho pot fer pensar. La natura, a *El Campanar d'Arles*, també és molt important. Les muntanyes i els arbres hi tenen molta importància. Igual que a *Jardí de la casa pairal*, els arbres tenen un color verd fosc, a diferència de les altres tonalitats de verd del dibuix. El campanar, aquí, igual que el que entreviem al final de l'escala de *Jardí de la casa pairal*, queda en segon terme. Ni el jardí de la casa pairal ni el campanar són la part central del dibuix. En un, el centre n'és l'escala i els arbres que hi ha al seu entorn,

¹⁶ Artur RIGOL, *El tesoro artístico de España. Los viejos jardines*, Barcelona, Editorial David, [1930?]. Aquest llibre demostra l'interès que Caterina Albert tenia pels jardins.

¹⁷ Lola Broggi i Alart era l'esposa del dibuixant Joan Pellicer Montseny. Va ser una de les grans amistats de Caterina Albert.

¹⁸ Carta manuscrita, inèdita, conservada a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escala. Agraïxo a Benjamí Bofarull aquesta dada.

i en l'altre, els arbres i les muntanyes. En un cas, el campanar, en part, queda tapat pels arbres, i en l'altre, no veiem el que hi ha al final de l'Escala, ni tampoc la sortida del jardí.

Les il·lustracions de *Drames rurals*, *Ombrívols* i *Caires vius* (1902, 1903, 1905):

Quan Caterina Albert es converteix en Víctor Català la dibuixant continua treballant. Seguint l'art total, la primera escriu drames rurals i la segona il·lustra les narracions.

El 1902, Víctor Català publica *Drames rurals* amb cada conte il·lustrat per ella mateixa. Algunes d'aquestes narracions anteriorment havien estat publicades a *Juventut* i a *La Renaixença*.¹⁹ A *Juventut*, un d'aquests drames rurals hi apareix amb la seva il·lustració: *Agonia* (31-X-1901).²⁰

De les il·lustracions de *Drames rurals* es conserven cinc dibuixos a l'Arxiu Museu Víctor Català, de les dotze que hi hauria d'haver perquè són dotze els contes del llibre, cadascun il·lustrat per Caterina Albert. I d'*Ombrívols* (1904) es conserva un dibuix, *La Tomia de l'Estrany*, publicat a *Juventut* (1-I-1903). *Ombrívols*, però, no va sortir amb cap conte il·lustrat.

En darrer lloc, de *Caires vius* (1907), Víctor Català publica el conte *Carnestoltes* a *Juventut* (5-I-1905), il·lustrat per ella mateixa. Aquesta il·lustració acaba sent el dibuix de la portada de *Caires vius*. *Caires vius*, igual que *Ombrívols*, surt sense cap il·lustració.

Tots aquests dibuixos són carbonets. *En Met de les Conques* és un dibuix simbòlic. Podem interpretar que el dibuix representa en Met, personatge condemnat i marginat per la societat per ser fill de mare soltera considerada una bruixa. També pot representar Jesús, que se li apareix en somnis a en Met. La il·lustració és un home amb barba, seriós, en un ambient com de somni... Podem datar el dibuix entre 1901 i 1902.

¹⁹ A *la Renaixença* publica el conte, sense cap il·lustració: *Daltabaix*, 4-V-1902, s/p.

²⁰ Les narracions de *Drames rurals* (1902) que estan publicades a *Juventut*, anteriorment a la sortida del llibre, són: *La vella*, 11-VII-1901, p. 468. *Agonia*, 31-X-1901, p. 724-728. *Idili xorch*, 2-I-1902, p. 15. *La explessió*, 30-I-1902, p. 75. *La enveja*, 21-VII-1902, p. 545. Només *Agonia* hi apareix il·lustrada per Caterina Albert.

El dibuix de *Parricidi* ens mostra, en primer terme, el marit de la protagonista del conte, la Lena. El marit és acusat de matar-la injustament. Qui la mata és el seu amant, quan sap que ella està casada. El tema principal del conte és la insolidaritat social que hi ha: ningú creu el marit de la Lena. Tothom l'acusa d'haver matat la seva pròpia dona. La il·lustració ens mostra la cara de preocupació del marit, a l'habitació, sense trobar cap mena de sortida. També és simbòlic. Està datat entre 1901 i 1902.

La il·lustració del conte *Daltabaix* ens presenta el rostre d'una dona amb una mirada de dolor. Té molta profunditat psicològica. Segurament representa la protagonista del conte, la Dolorettes, -amb un nom ja simbòlic- que porta una vida molt desgraciada després de casar-se, ja que el seu marit la maltracta.

Tant la mirada d'*Autoretrat als setze anys*, com la de *Retrat de la costurera*, com la de *Dona ventant-se* com la del conte *Daltabaix* tenen punts en comú i les podem relacionar amb el tipus de literatura que escriu Víctor Català, que retrata la part més fosca, més dura, de la condició humana.

La il·lustració l'*Agonia* plasma el llit de la malalta, en primer pla, i un home, el marit de la malalta, al fons de l'habitació, davant la porta. La Bel és la dona malalta que a punt de morir confessa al seu marit Minguet que el fill que tenen no és seu, que és d'en Ramon, qui la va obligar, ja embarassada a casar-se amb ell. Hi ha, per tant, la doble agonia: la de la malalta, a punt de morir, i la del marit, quan sap que ha estat enganyat. Aquest dibuix és del 1901. Ho sabem perquè el 31 d'octubre de 1901 va ser publicat a *Joventut*.

El dibuix de l'*explosió*, la darrera il·lustració de *Drames rurals* conservada a l'Arxiu Museu Víctor Català, ens mostra una dona asseguda, recolzada en una taula i plorant. Podem pensar que és la Quimeta, la dona d'en Peret, que pateix perquè el seu marit ha perdut la feina per desavinences amb l'Eladi, el propietari del taller, i no vol fer res per recuperar la feina. Finalment, Peret, que té idees anarquistes, fa explotar el taller, amb la mala fortuna, que la seva dona en aquell moment era allà.

Pel que fa a *Ombrívoles* (1904), dels contes localitzats publicats anteriorment a la sortida del llibre, només n'hi ha un que estigui il·lustrat per l'autora: *La "Tomia" de*

l'Estrany. A *Il·lustració Catalana* hi publica *Conformitat*, però no està il·lustrat per Caterina Albert.²¹

A la il·lustració *La "Tomia" de l'Estrany* hi veiem dos guàrdies civils caminant en un ambient rural. Aquests són els protagonistes de la narració. La il·lustració ens dona la impressió que els dones homes estan caminant...

En darrer lloc, pel que fa a *Caires vius* (1907), només hem localitzat un conte il·lustrat abans de la seva sortida:²² el conte *Carnestoltes*, publicat a *Joventut*. Representa la protagonista de la narració, la senyora marquesa, una senyora ja gran i soltera que sembla que s'enamora d'una criada.²³ Al dibuix, apareix amb una mirada trista, de solitud, al costat de la finestra, girada. El traç de tots aquests dibuixos es pot relacionar amb Josep Triadó, que va fer l'ex-libris de Víctor Català i la portada de *Solitud*. Tant la dona de la portada de *Solitud* com la de l'exlibris ens transmeten dolor i força i són molt simbòliques, igual que les il·lustracions de Caterina Albert dels seus contes.

El final del recorregut

L'últim dibuix localitzat de Caterina Albert està datat el 1925²⁴ i és un *Autoretrat*. En aquest autoretrat també hi apareix amb la mirada seriosa i té molta profunditat psicològica. No desapareix, per tant, aquella mirada dels altres autoretrats. Ens transmet la força del seu caràcter, que podem relacionar amb la força expressiva de les seves narracions. En aquests moments, té 56 anys. Es tracta d'un dibuix al carbó.

Aquest dibuix ens demostra que al llarg de la seva trajectòria literària no va deixar mai de dibuixar. En conjunt, gràcies al llibre *Els dibuixos de Víctor Català* (1955), de Joaquim Folch i Torres, al catàleg de l'Arxiu Museu Víctor Català elaborat per les

²¹ *Conformitat*, *Il·lustració Catalana*, 7-VI-1903, s/p. Està publicat en el primer número de la publicació.

²² Anteriorment a la publicació de *Caires vius* (1907), publica el conte *Carnestoltes* a *Joventut* (5-I-1905, p. 18-23) i *Sobre-taula* a l'*Almanach de l'Esquella de la Torratxa* (any XVI, 1904, p.66-68). I "L'amoreta d'en Piu", *Il·lustració Catalana*, 5-VI-1904, p. 366-372.

²³ Aquesta il·lustració no està conservada a l'Arxiu Museu Víctor Català.

²⁴ Podem datar-lo el 1925 si el comparem amb les seves fotografies d'aquesta època. Veg. Carme BALLIU; Sílvia CANALDA.; Carme FORTUNATO; Laura MERCADER, Íbidem, p. 81.

historiadors de l'art Carme Balliu, Sílvia Canalda, Carme Fortunato i Laura Mercader, a l'Arxiu Museu Víctor Català i a la casa pairal de l'escriptora, podem dir, aproximadament, que s'han identificat 95 dibuixos, 21 pintures i 5 escultures de Caterina Albert.

Una part d'aquesta obra plàstica es troba a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escala i l'altra a la casa pairal de l'escriptora.

Aquest treball no hauria estat possible sense l'ajuda de Benjamí Bofarull, membre de la família Albert, que m'ha permès accedir a l'obra plàstica de l'Arxiu Museu Víctor Català i m'ha facilitat sempre, de manera molt ràpida i eficaç, les dades que li he sol·licitat. També agraeixo al senyor Lluís Albert, nebot de Caterina Albert, l'encoratjament que m'ha donat, com sempre, a l'hora d'escriure aquest treball. I a la Biblioteca de Catalunya la seva competència i amabilitat quan hi he anat a cercar informació sobre les arts plàstiques al Modernisme. Sempre m'hi he sentit com a casa.

Aquest treball tampoc no hauria estat possible sense l'ajuda de l'Aitor Quiney. Gràcies als seus ànims, a l'empenta que m'ha donat i als comentaris, observacions i suggerències que m'ha fet ha estat possible. A ell, està dedicada aquesta comunicació.